

Mennyire érett ifjúságunk a Vajdaságban?

Egy nemzetközi ifjúságszociológiai kutatásról

A budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet koordinálásával „**MOZAIK 2001**” címen 2001 nyarán elindult egy nagymintás, kérdőíves, reprezentatív kutatás, amelynek során a Kárpát-medence egészében élő magyar fiatalok társadalmi-gazdasági, jövedelmi, munkaerő-piaci helyzetéről, értékeiről, világképéről adatokat szolgáltatató, összehasonlítható információkat térképeztünk fel.

A kérdőív többek között az alábbi témaköröket érintette:

- iskolai életút
- egzisztenciális, munkaerő-piaci helyzet
- családi körülmények
- társadalmi közérzet, közéleti attitűdök
- egészség, életmód
- sportolási szokások, sporthoz való viszony
- vallás
- értékrend
- identitás, csoportviszonyok
- kultúra, média
- a státustörvény megítélése

A kérdőíves vizsgálatba Jugoszlávia, Románia (ott két területen), Szlovákia, Ukrajna magyarlakta régióit vontuk be. Emellett Ausztriában, Horvátországban és Szlovéniában interjú adatgyűjtés folyt 2002. október vége és december 15. között. Ezen országok 15-29 év közötti magyar nemzetiségű állampolgárait, valamint az adott régiókban élő azonos életkorú többségi fiatalokat céloztuk meg kutatásunk. A kérdőíves vizsgálatban összesen 7600 fiatalot kérdeztünk meg, akiknek az összmintát tekintve harmada tartozik a többségi nemzethez, kétharmada pedig magyar nemzetiségű. Vajdaságban 1017 magyart és 509 szláv nemzetiségű fiatalot kérdeztünk ki. Összesen 1526 kérdőív adatát vitük számítógépbe a szabadkai Radionica Zenith Műhely munkatársainak jóvoltából. A kérdezést és a rész-

eredmények feldolgozását a szabadkai Magyarorsággutató Tudományos Társaság és munkatársai végezték, vajdasági fiatalok közreműködésével (Vajdasági Ifjúsági Tanács). A kérdőív összeállítását és az egyes régiókat összehasonlító elemzés elkészítését a budapesti *Nemzeti Ifjúságkutató Intézet* koordinálta.

2002. január végén befejeződött – mind az öt régióban – a kérdőíves adatok rögzítése, és megkezdődött a Gyorsjelentés készítése, melyet 2002. március 23-án egy prezentációval egybekötött, nagyszabású sajtótájékoztató keretén belül hoztunk nyilvánosságra. Ezt követően a Gyorsjelentés adatai az Interneten mindenki számára hozzáférhetővé váltak.

Ez a kutatás alapot ad a témában további elemzésekre, kiindulópontja lehet egy a Kárpát-medencében élő magyar és nem magyar fiatalok élethelyzetét mérlegre tévő együttgondolkodásnak. Közelebb vihet ahhoz, hogy a tudományos kutatók, helyi és országos vezetők, de – nem utolsósorban – maguk a fiatalok is tisztábban lássák helyzetüket. Az adatok alapos elemzésével és az eredmények nyilvános megvitatásával mi mindent el fogunk követni annak érdekében, hogy ehhez a tisztánlátáshoz hozzájáruljunk¹.

Vizsgálati személyek

A minta a vajdasági magyar fiatal lakosság életkora, neme és iskolai végzettsége, valamint lakhelye (regionális, települési) szerint reprezentatív volt. A megfelelő adatgyűjtést kvóták útján biztosítottuk, amelyek településenként kerültek meghatározásra. A megfelelő személyek kiválasztása véletlenszerűen történt. A megkérdezett a kérdezőbiztos segítségével, de önállóan válaszolt az általa választott helyen, legtöbbször otthonában.

A kérdőíves eredményeként **1526** (1017 magyar és 509 szláv) személy kérdőívadatai kerültek a

¹ A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet sajtótájékoztatójából.

mintába. A vajdasági magyarok adatainak elemzése képezte a kutatás fő célját, míg a nem magyar (főleg szláv) csoport tagjai kiegészítő (összehasonlításra alkalmas) mintát alkottak.

A magyar fiatal lakosság számarányának követésével, a magyarlakta települések szerint a következő mintavételi sémához tartottuk magunkat: 24 település (14 falu, 6 kisváros, 4 város). A mintavétel tervét 98%-ban betartottuk.

A kérdőív témái voltak:

A kutatásban használt kérdőív 165 kérdésből állt. A kérdések a következő tematikai blokkokba kerültek:

- iskolai életút
- egzisztenciális, munkaerő-piaci helyzet
- családi körülmények
- társadalmi közérzet, közéleti attitűdök
- egészség, életmód
- sportolási szokások, sporthoz való viszony
- vallás
- értékrend
- identitás, csoportviszonyok
- kultúra, média
- a státustörvény megítélése

Ezúttal, 2002 márciusában, a Budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet által publikált tanulmánykötetből vesszük át a vajdasági magyar fiatalok identitástudatára vonatkozó tanulmányrészt².

Identitás

Nemzeti, regionális hovatartozás

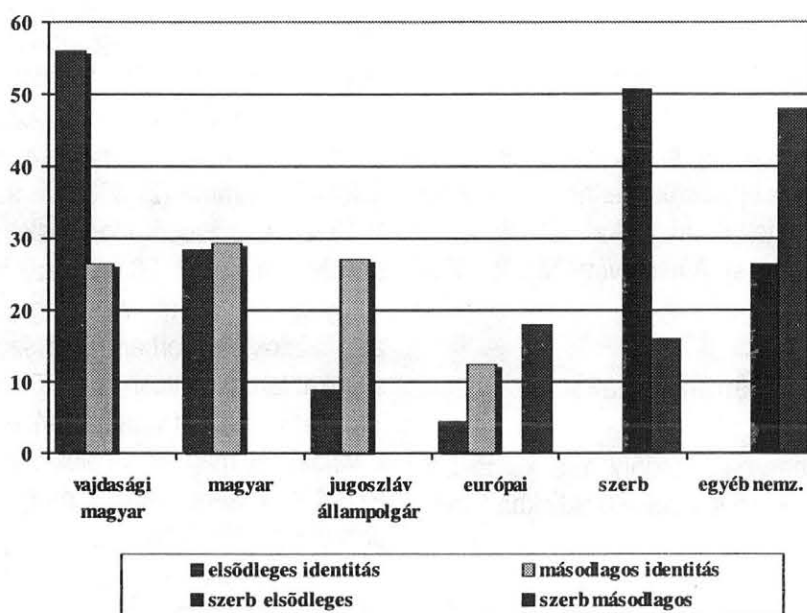
A vajdasági magyar fiatalok az identitáskérdésekre a következő válaszokat adták: elsődleges identi-

tásként legtöbben a vajdasági magyart választották (56 százalékuk), majd a magyarságot (28,5%). Elsődleges identitásként jugoszláv állampolgárság és az európaiság elenyésző a mintában. Ugyanakkor a második identitásban megnőtt a magukat jugoszláv állampolgárnak vallók száma (27,1%), de az európaiak száma is (12,4%). A második identitásként majdnem 30 %-uk szintén a magyart, 26,4 százalékuk pedig a vajdasági magyart választotta. Vajdaságban tehát a megkérdezett fiatalok elsősorban (84,5 százalékban) a magyarságukat tartják fontosnak (de 56,5 százalékuk második identitásként is ezt választotta). Rendhagyó lehet, hogy a vajdasági magyar fiatalok mindkét identitáskérdést együtt véve sem vallották nagy számban magukat jugoszlávnak (9+27%). Ez a tény abból eredhet, hogy már nem is igen tudják „melyik Jugoszláviának” az állampolgárai: a titóiban születtek, de a Kis-Jugoszlávia határai is még mindig bizonyos értelemben definiálatlanok. A fiatalok 17 százaléka első vagy második identitás hovatartozásánál európainak vallotta magát.

A szláv minta esetében elsődleges identitásként a megkérdezettek 50,7%-a szerbnek vallotta magát, a többiek (26,5%) pedig főként egyéb nemzetiségűeknek (pl. montenegrói, szlovák, ruszin, román, német stb.) vallották magukat. A másodlagos identitásnál többségben van az „egyéb nemzetiség” kategória (48,1%), ami magyarázható azzal is, hogy a vegyes házasságokból származó válaszadóknál a családban nem domináló nemzeti hovatartozás fogalmazódik meg másodsorban. Nagyon biztató eredmény, hogy a Vajdaságban élő szlávok mintájának mintegy 18,1%-a európainak vallja magát (másodlagos identitás).

² Mozaik 2001, Gyorsjelentés, Magyar fiatalok a Kárpát-medencében, Szerkesztette: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László, Nemeskéri István. Vajdaság: Gábrity Molnár Irén, T. Mirmics Zsuzsanna (240-288 oldalak); Kiadó: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002.

A fiatalok identitása

A szülőföld és a haza fogalma

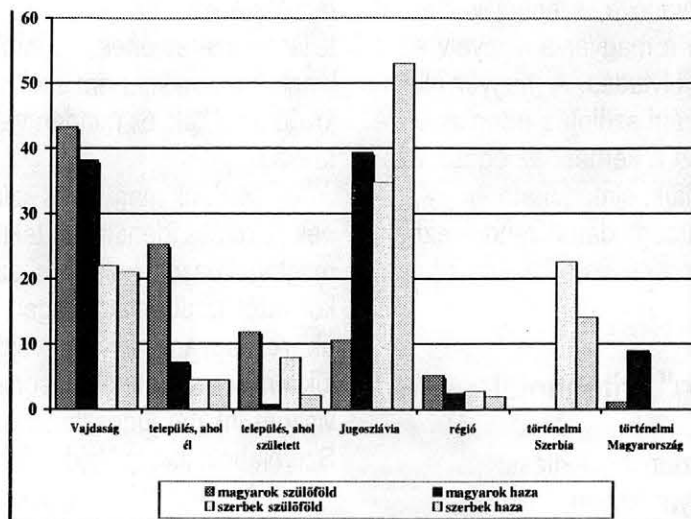
A vajdasági magyar fiatalok legnagyobb része a mintából szülőföldjeként Vajdaságot választotta (43,3%), a válaszokat az alábbi ábra szemlélteti. A vajdasági autonóm terület tudata, tehát úgy működik, mint a szülőföld fogalma. A válaszadók 25,3 százaléka szülőföldként azt a települést említi, ahol jelenleg él, vagy 11,9 százaléka azt a helységet, ahol született. A fiatalok 37 százaléka településhez köti a szülőföld fogalmát. Jugoszláviát már csak 10 százaléka választotta szülőföldjéül.

A haza fogalma a magyar fiataloknál két területre oszlott fel: a minta 39,4 százaléka hazájául Jugoszláviát választotta, 38,2 százaléka viszont Vajdaságot. Haza-fogalomként a települések, a régiók nem jelentősek. A megkérdezettek jelentéktelen száma ismeri el a történelmi Magyarországot hazájaként.

A fiatalok tudatában jelentős mértékben dominál tehát a Vajdaság mint területi egység. Összesítve, szülőföld, vagy haza minősítésben is a Vajdaság kiemelkedő helyen áll.

A nem magyar válaszadók közül legtöbben Jugoszláviát tartják szülőföldjüknek (34,8%), második helyen pedig a történelmi Szerbia és Vajdaság (egyenlő arányban) szerepel. Ez annak a jele, hogy a válaszadók között egyforma arányban vannak őslakosok és bevándorlók-menekültek (akik főleg az elmúlt tíz évben költöztek ide). Hazaként e csoport abszolút többsége (53%) Jugoszláviát ismeri el, ez jóval több a magyarok véleményéhez viszonyítva. Második helyen a szlávok Vajdaságot fogadják el hazájuknak (21%), míg harmadik helyen a történelmi Szerbiát említik (14,1%).

Szülőföld és haza

Kulturális sztereotípiák

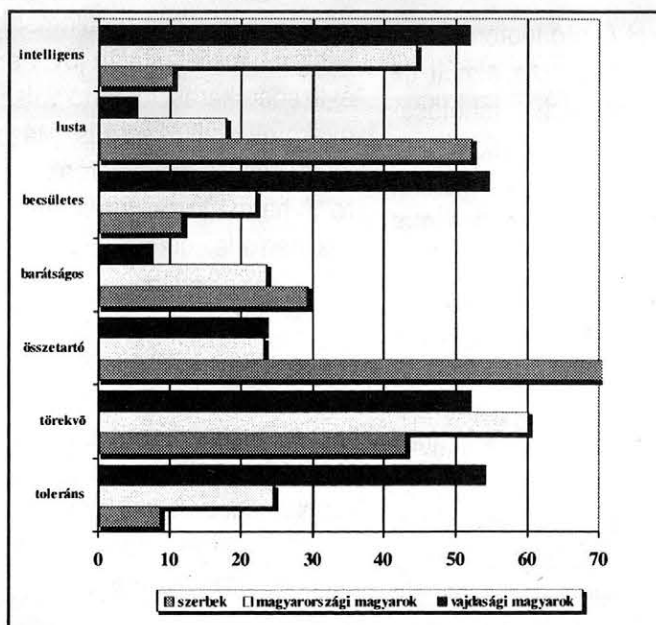
Külön elemeztük azok adatait, akik az elsődleges identitás szempontjából vajdasági magyarként határozták meg önmagukat. E csoport önbecslését hasonlítottuk össze az uralkodó nemzetről és a magyarországi magyarokról kialakult sztereotípiáikkal.

Az alábbi ábrán is látható, hogy a saját kulturális csoport megítélése jelentősen eltér a másik két csoport jellemzésétől. A saját csoport erényei a tolerancia, a becsületesség és az intelligencia. A saját csoporthoz

viszonyítva pozitívabb a szerbek összetartásának becslése. A szerbeket a fiatalok egyszerre lustáknak és törekvőknek ítélik meg. A saját csoportot és a magyarországi magyarok csoportját széthúzóknak ítélik meg a válaszadók. Törekvés, szorgalom szempontjából azonban a magyarországi magyarok kapnak a saját csoporthoz képest pozitívabb jellemzést.

A magyarországi magyarok a tolerancia erényében lemaradnak a vajdasági magyarok megítélése mögött, ami megerősíti korábbi kutatási eredményeinket. Egyik csoportra sem volt jellemző a barátságosság.

Kulturális sztereotípiák a saját csoportról, a magyarországi magyarokról és a szerbekről

A „magyar” mint kategória kritériumainak megítélésénél a vajdaságiak egyértelműen az egyén szubjektív becslését teszik mérvadóvá, s ennél valamivel kevésbé jelentős számukra a magyar anyanyelv és a megfelelő szintű magyar nyelvtudás. A magyar állampolgárság és a magyarországi születés a legkevésbé lényeges kritérium. Mivel ezt a kérdést az egész vizsgált csoportra nézve értékeltük, elmondható, hogy a fiatalok erős, szilárd magyarságtudattal rendelkeznek, amelynek fő alkotóelemei a nyelv és a kulturális hovatartozás.

A „magyarság” kritériumai

Az ábrán megjelölt számok jelentése:

1. Egyik szülője magyar legyen
2. Mindkét szülője magyar legyen
3. Magyar legyen az anyanyelve
4. Magyar állampolgár legyen
5. Tisztelje a magyar nemzeti színeket, nemzeti jelképeket
6. Magyarok tartsa magát
7. Jól beszéljen magyarul
8. Ismerje és szeresse a magyar kultúrát
9. Magyar szertartási nyelvű egyházhoz tartozzon
10. Magyarországon szülessen
11. Magyarok közt éljen élete legnagyobb részében
12. Szavazzon a magyar pártok egyikére
13. Magyar iskolába járjon

Összefoglalás helyett

A vajdasági fiatalok az őket érintő legfontosabb társadalmi-gazdasági folyamatok részei. Az elmúlt tíz év tele volt számukra ellentmondásokkal, a lehetőségek megvonásával, problémákkal. Nem tudtak képességükhöz és akaratukhoz mértén kibontakozni, munkát szerezni, viszonylagosan korán önálló családi életet kezdeni.

A megkérdezettek többsége szüleivel és testvérével él együtt, és a családszerkezet domináló típusa a szülők-két gyermek. Borúlátásra ad okot, hogy a 25 év felettieknek is mindössze 58%-a dolgozik alkalmazottként, és ebben az életkorban is magas az inaktívok száma.

A társadalmi feszültségek megmutatkoznak a fiatalok válaszaiban, de a problémaérzékenység még nem jelenti azt, hogy nem bíznak, nem reménykednek

és feladják a harcot (a nehéz munkavállalási körülményekhez viszonyítva optimisták, törekednek a továbbtanulásra, fontosak számukra a tervek és a jövő). Erőteljesen szeretnének a demokratikus változások részei lenni, ugyanakkor nem szeretnek politizálni. Család- és jövőorientáltak, és minden vágyuk a békesség, a létbiztonság.

Mintánk magyar és szláv tagjai élesen különböznek kulturális identitásuk tekintetében és az egymásról megfogalmazott kulturális sztereotípiákban; ugyanakkor értékrendi sajátosságaik nagymértékben hasonlóak. A magyarok inkább Vajdaságot tekintik szülőföldjüként, esetleg településorientáltak, a nem magyarok viszont inkább jugoszlávorientáltak, vagy a történelmi Szerbiához, illetve Vajdasághoz kötődnek.

A kulturális fogyasztás alacsony, a kulturális igénytelenség jellemző, mindez megmutatkozik az elolvasott könyvek kis számában, abban, hogy főként a kommersz rádió- és tévéműsorok kedveltek. A fiatalok sajátosan preferálják a magyar médiát, főként a lokális és a magyarországi adókat választják, a zenét és a szórakoztató műsorokat részesítik előnyben. Háttérbe szorulnak a belgrádi és általában a jugoszláv adások. A művelődési, kulturális rendezvények látogatottsága alacsony, a bezárkózást jelzi, hogy a fiatalok a házibulit találják szinte egyedüli szórakozási lehetőségeknek.

A vajdasági fiatalok egyértelműen a magyarság kritériumainak megítélésénél a szubjektív becslést tartják mérvadónak. A magyar nyelv anyanyelvi szintű ismerete kevésbé jelentős számukra. A legkevésbé fontos kritérium a magyarországi születés és a magyar állampolgárság. A vajdasági fiatalok erős és szilárd magyarságtudattal rendelkeznek, amelynek fő alkotóelemei a nyelvi és kulturális hovatartozás.

Jugoszlávia problémái közül a fiatalok legfontosabbnak a kilátástalan jövőt említik, az országban egy évtizeden keresztül tartó válság és háború erős hatást gyakorolt az ifjúságra is. Második helyen a pénztelenséget említik, mintegy reakcióként a hiperinflációs időkre. A harmadik helyen a munkanélküliség szerepel. Ez részben a jelenlegi állapotokat tükrözi, és a jövőbeli valós félelmeken alapul. A problémák sorában a negyedik helyen a kábítószer-fogyasztás áll. Fiataljaink problémái továbbá a céltalanság, amit megoldhat egy gazdasági-politikai konszolidáció. A vajdasági fiatalok körében a lakásprobléma eltörlődik a többi gond mellett. Az erkölcsi romlást és a bűnözést nem tartják komoly problémának. A most Vajdaságban élő fiatalokat az elvándorlás problémája már nem foglalkoztatja olyan intenzíven, mint korábban.